

De aannemer-specialist in het bouwbedrijf - enkele tendensen uit de Rechtspraak.*

Peter Bogaert
Ann Devroe

Inleiding

1. De korte behandeling van "bestekken en aannemingen," in ons Burgerlijk Wetboek in amper dertien artikels staat in schrijnend contrast met de verscheidenheid aan situaties die deze sektor kenmerkt. In de bouwsector alleen al (1) verschillen de 'aannemers' heel sterk van elkaar (2): naast grote firma's met eigen studie bureaus zijn er nog steeds de stukwerkers die hun louter materieel werk uitvoeren zonder daarbij zelf het gebruikte materiaal te leveren. Algemene aannemers doen beroep op collega's die zich hebben toegelegd op bepaalde gebieden waarin ze eventueel als specialist kunnen worden beschouwd.

Wordt met deze verscheidenheid wel rekening gehouden in de reglementering van de erkenning en de registratie, en in de besluiten ter uitvoering van de Vestigingswet, een echte inhoudelijke regeling van het statuut van de gespecialiseerde aannemer wordt volledig aan de Rechtspraak overgelaten.

Zo stelt HANNEQUART: "Le droit de la construction régit des types de relations juridiques en définitive notablement différents les uns des autres et réclament dès lors une diversification des appréciations sinon des règles elles-mêmes,, (3).

2. Het lijkt nu geen twijfel meer dat de rechtspraak deze taak op zich genomen heeft, en in deze lijn de aannemer-specialist aan een bijzondere beoordeling onderwerpt, zodat deze a.h.w. een apart 'statuut' verkregen heeft binnen het aannemingsrecht. In deze bijdrage wordt gepoogd dit statuut enigszins te schetsen, door enkele toepassingsgebieden aan te geven waar de rechtspraak strengere eisen aan deze aannemer-specialist blijkt te stellen.

* Wij danken de Nationale Confederatie van het Bouwbedrijf voor het ter beschikking stellen van haar documentatie

(1) Voor de diversiteit aan aannemers buiten deze sektor, zie HERBOTS, J., BUTZLER, R. en VASTERAVENTS, A., *Overzichten van Rechtspraak (1961-1969). Bijzondere Overeenkomsten*, T.P.R., 1973, nr 45; HERBOTS, J., en STUBBE-PAUWELS, A.-M., *Overzicht van Rechtspraak (1969-1974). Bijzondere Overeenkomsten*, T.P.R. 1975, nr. 267.

(2) Zie HANNEQUART, Y., *Le Droit de la construction*, Brussel, 1974, nrs. 475-476.

(3) HANNEQUART, Y. o.c., nr. 457.

3. Het principe van de mogelijkheid van het eigen statuut van de aannemer specialist werd reeds erkend in 1950 in een vonnis van de Rechtbank van Brussel.

De Rechtbank doorbrak hier voor het eerst die traditionele opsplitsing tussen de aansprakelijkheid voor conceptiefouten (toegewezen aan de architect) en de aansprakelijkheid voor fouten op het vlak van de uitvoering (domein van de aannemer): er werd aanvaard dat een aannemer medeaansprakelijk kon worden gesteld voor conceptiefouten waarvan hij de schadelijke gevolgen had voorzien (4).

Nochtans stelt dit vonnis: "que cette base de responsabilité ne peut évidemment être retenue qu'avec la plus grande prudence, sur des données certaines, en raison du caractère extensif de cette responsabilité, qui se traduit en fin de compte par un contrôle de l'exécutant des travaux sur la compétence technique de l'architecte qui a reçu mission de diriger," (5). Een zelfde terughoudendheid komt tot uiting in een arrest van de Franse Conseil d'Etat: "le vice de conception ci-dessus précisé n'était pas de nature dans les circonstances de l'espèce, à être relevé par les entreprises," (6). De verregaande conclusies die FLAMME uit dit arrest trekt (7), kunnen wij echter niet onderschrijven waar hij zinnen citeert die niet in het arrest voorkomen.

De rechtbank van Brussel stelde in het aangehaalde vonnis dat er "zekere gegevens," voorhanden moeten zijn: de rechtspraak beschouwt als dusdanig ondermeer het gespecialiseerd zijn van een aannemer. Deze zwaardere beoordeling van de aannemer-specialist beperkt zich niet enkel tot het verlaten van de klassieke scheiding conceptie/uitvoering. Wie als aannemer van een bepaalde taak zijn specialiteit heeft gemaakt en om die reden juist door een opdrachtgever wordt aangezocht, mag redelijkerwijze in het algemeen aan een strengere beoordeling worden onderworpen. Zo bepaalde de Rechtbank te Brussel in 1976 dat "l'entrepreneur avait l'obligation de faire une fourniture conforme aux règles de son art; que cette obligation est d'autant plus stricte que l'entrepreneur est spécialiste," (8).

4. *Wie is echter specialist?* Wegens het verscherpte jurisprudentiële statuut aan deze hoedanigheid verbonden, lijkt deze vraag toch weinig academisch.

(4) Zie infra §9 en volgende.

(5) Rb. Brussel, 12 december 1950, *J.T.*, 1951, 568.

(6) Cons. d'Etat (fr.), 28 oktober 1970, *Actualité Juridique de Droit Administratif*, 1970, 702.

(7) FLAMME, M.A., *Le droit de la construction et de l'urbanisme*, Ed. du Jeune Barreau, 1976, 41.

(8) Rb. Brussel, 3 juni 1976, *T. Aann.*, 1977, 1.

Zo stelt IVAINER voor, een specialist te omschrijven als een natuurlijke of rechtspersoon (9) die beroepsmatig en regelmatig werk uitvoert waarvoor een bijzondere technische kennis vereist is, en die kennis heeft of lijkt te hebben, zodat de partner in hem vertrouwen kan stellen. (10)

Verschillende elementen van deze definitie zijn inderdaad in de rechtspraak terug te vinden.

Zowel het element 'beroepsmatige en regelmatige uitvoering van een bepaald soort werk' als de 'schijn van specifieke kennis die de aannemer wekt' en waarop de partner dan mag vertrouwen, komen tot uiting in de hierna besproken vonnissen over het bewijs van de hoedanigheid van specialist. Het belang van zo'n definitie is echter gering. Eerst en vooral is de vraag of een bepaalde aannemer als specialist mag worden beschouwd, duidelijk een feitenkwestie. Bovendien schiet een definitie grotendeels haar doel voorbij: in deze problematiek gaat het essentieel over de driehoeksverhouding bouwheer - architect - aannemer(s), zodat een op zich staande bepaling van de aannemer-specialist weinig relevant is (zie bijvoorbeeld § 10 en § 11).

Zo aanvaardt o.a. het Hof van Cassatie de aansprakelijkheid van de aannemer voor de conceptie "*dans un climat de novice à spécialiste*," (11). Wanneer echter de bouwheer, zelfs als hij niet bijzonder technisch bekwaam is, toch zelf de algemene leiding van de gespecialiseerde werken op zich neemt, is de door hem aangestelde gespecialiseerde aannemer bevrijd van zijn verzwaarde aansprakelijkheid als specialist (12).

Zo ook vervalt de eventuele aansprakelijkheid van de aannemer voor de gebreken in de conceptie (cfr. infra § 7), wanneer de bouwheer dezelfde graad technische kennis heeft en zelf de rol van "ingenieur-conseil," speelde (12 bis).

In de rechtspraak zijn ook enkele omschrijvingen te vinden.

Het Hof te Luik bevond in een bepaald geval dat de aannemer geen "simple exécuteur matériel" was, maar integendeel wegens zijn specialiteit aangezocht werd (13). Het Hof te Brussel omschrijft de aanne-

(9) Verschillende uitspraken betreffen de gespecialiseerde aannemer-rechtspersoon: o.m. Liège, 20 januari 1964, *J.T.*, 1964, 247; Brussel, 21 januari 1969, *T. Aann.*, 1969, 219, waarna Cass. 9 april 1970, *Pas.*, 1970, 677; Kh. Hasselt, 22 januari 1969, waarna Luik, 21 mei 1970, *T. Aann.* 1971, 157; Rb. Brussel, 3 juni 1976, *T. Aann.* 1977, 1; Brussel, 5 januari 1979, *T. Aann.*, 1979, 160.

(10) IVAINER, Th., *De l'ordre technique à l'ordre public technologique*, *Juris-classeur périodique*, I, 2495, nr. 20 e.v.

(11) Cass., 19 november 1970, *T. Aann.*, 1971, 141.

(12) Cass., 10 mei 1965, *Pas.*, 1965, i, 1010.

(12bis) Luik, 24 oktober 1973, *Het Bouwbedrijf*, 1975,30, nr. 4.

(13) Luik, 31 januari 1980.

mer-specialist nu eens als "tout entrepreneur qui limite son activité à tel genre de travaux qui nécessitent la mise en scène de techniques particulières,, (14), dan weer als de uitvoerder van "een werk dat een bijzondere bekwaamheid vergt en waarvoor de opdrachtgever hem vertrouwen schenkt,, (15).

Uiteindelijk blijkt steeds doorslaggevend te zijn: het grotere vertrouwen dat de partners in de aannemer-specialist kunnen stellen.

5. De elementen waarop de rechtspraak zich steunt om uit te maken of zij in een concreet geval met een specialist te maken heeft en die dus a.h.w. als *bewijs* van die hoedanigheid worden aangevoerd, illustreren deze idee van het door de aannemer gewekte vertrouwen:

- zich voordoen als specialist in fabrieksschoorstenen, en zich terzake beroepen op een grote ervaring (16);
- het asfalteren van daken in de eigen zakenpapieren bestempelen als een specialiteit (17);
- vermelden in zijn handelsdocumenten "repaintage-cémentage-restauration de façades" (18)
- publiciteit voeren waarin de aannemer zichzelf de specialist in dakwerken aanmeldt (19)

In het laatste vonnis werd ook gewezen op de overdreven prijs die de aannemer vroeg, waardoor de uiterste vakkundigheid mocht worden verwacht.

5bis. Na deze algemene beschouwingen, wordt nu, zoals hoger gezegd een poging ondernomen enkele toepassingsgebieden aan te geven waar de rechtspraak strengere eisen blijkt te stellen aan de aannemer-specialist.

Daar niet altijd even duidelijk uit de hieronder geanalyseerde rechtspraak kon worden afgeleid, in welk opzicht de gespecialiseerde aannemer strenger behandeld wordt, is de hiernavolgende opsplitsing in toepassingsgebieden niet als absoluut te beschouwen doch enkel gericht op een betere overzichtelijkheid.

(14) Brussel, 21 januari 1969, *T. Aann.* 1969, 219, noot FLAMME.

(15) Brussel, 21 januari 1970, *Het Bouwbedrijf* 1972, nr. 29, 6.

(16) Brussel, 21 januari 1969, *T. Aann.*, 1969, 219, noot FLAMME, bevestigd door Cass., 9 april 1970, *Pas.*, 1970, I, 677, met noot.

(17) Kh. Hasselt, 22 januari 1969, bevestigd door Luik, 21 mei 1970, *T. Aann.* 1971, 157.

(18) Rb. Luik, 28 maart 1980, *onuitgegeven*.

(19) Kh. Brussel, 20 juni 1980, *onuitgegeven*.

1. Een algemeen strengere beoordeling.

6. Zoals reeds aangestipt (cfr. § 3 en het geciteerde vonnis van de Rechtbank van Brussel) wordt de aannemer-specialist in het algemeen naar strengere maatstaven beoordeeld. Dit geldt voor al zijn verplichtingen, doch in deze paragraaf vermelden we enkel uitspraken die niet onder de volgende specifieke toepassingsgebieden ondergebracht kunnen worden.

Het Hof te Brussel deed uitspraak in een zaak waar door het inheien van funderingspalen het naburige pand schade opliep. Naast de aansprakelijkheid van de bouwheer (op grond van art. 544 B.W.) en de quasi-delictuele aansprakelijkheid van de architect, werd ook een fout weerhouden in hoofde van de aannemer. Als specialist, had hij die schade moeten voorzien op basis van de hem verstrekte gegevens betreffende de grondstructuur (20).

Zo ook moet een in grondwerken gespecialiseerde firma op de hoogte zijn van de aard van de ondergrond van haar eigen stad en zeker alle nodige voorzorgsmaatregelen treffen om alle verrassingen te voorkomen (21).

Een specialist-vloerenlegger moet des te meer volgens de regels van de kunst zijn werk uitvoeren, en mag zeker geen vloer leggen op een niet voldoende gedroogde betonbasis (22).

De fout, bestaande uit het aansluiten van een leiding van 40 mm. doorsnee op één van 80 mm. doorsnee, is des te minder te verontschuldigen aangezien ze begaan werd door een gespecialiseerde loodgieters-firma (23). (In casu werd de waterleidingsmaatschappij mede-aansprakelijk gesteld aangezien het gemeentereglement van Brussel haar een controlebevoegdheid verleent die ze als openbare dienst had moeten uitoefenen.)

De aannemer die aanvaardt een weg te herstellen, moet zijn eigen schade, veroorzaakt door gebreken in de grond aldaar, zelf dragen, daar hij als specialist in wegenwerken deze gebreken had moeten opmerken (24).

2. De grotere waarschuwingsplicht, ook voor conceptiefouten, jegens de architect/bouwheer.

7. Op elke aannemer rust de verplichting zijn opdrachtgever (of even-

(20) Brussel, 5 januari 1979, *T. Aann.*, 1979, 160.

(21) Kh. Brussel, 3 december 1970, *Res et Jura Immobilia*, 1971, 157.

(22) Rb. Luik, 8 maart 1973, *T. Aann.* 1976, 207.

(23) Brussel, 16 mei, 1967, bevestigd door Cassatie 12 december 1968, *T. Aann.* 1969, 36.

(24) Rb. Dinant, 3 februari 1972, *Jur. Liège*, 1971-1978, 204.

tueel de hoofdaannemer) te wijzen op het gevaar van bepaalde toestanden. Desnoods moet hij weigeren de opdracht uit te voeren (25). Deze verplichting is nog strenger voor de aannemer-specialist (26), en slaat ondermeer ook op conceptiefouten, door de architect (eventueel bouwheer) begaan, die de specialist moest opmerken. De gewone aannemer daarentegen kan in principe voor conceptiefouten niet aansprakelijk worden gesteld, behalve, uitzonderlijk, wanneer de fout van de architect zo flagrant is dat elk oppassend vakman ze moest zien (27). Voor de specialist is men, eens te meer, strenger.

8. Een typische toepassing van deze waarschuwingsplicht vormen de gevallen waar een gespecialiseerde aannemer zijn werk moet uitvoeren op een slecht afgewerkte basis.

Zo besliste het Hof te Luik dat een aannemer-specialist in vloerbekleding geen linoleum mag aanbrengen op een wegens de fout van een andere aannemer nog niet droge chape (28). Dit arrest is tevens interessant waar het weigert gevolg te geven aan de reserves die de aannemer duidelijk gemaakt had (cfr. infra, § 10).

De rechtbank te Luik stelde dat een specialist-vloerlegger zich niet kan verweren door op te merken dat het voorbereiden van de ondergrond hem niet was opgedragen, om aan zijn aansprakelijkheid te ontsnappen (30).

Ook wanneer de bouwheer zelf die onderlaag (slecht) heeft uitgevoerd blijven dezelfde principes gelden, volgens de rechtbank te Brussel (31). Volgens een Nederlandse Arbitrageuitspraak moet een specialist in ijspisten weigeren verder te werken en de hoofdaannemer verwittigen, wanneer hij zijn speciale laag (karoden) zou moeten aanbrengen op een door de hoofdaannemer slecht gelegde betonbasis.

(25) HERBOTS, J.H. *De aannemingsovereenkomst*, in: HERBOTS, J.H. (Editor), *Bijzondere Overeenkomsten*, Kluwer-Antwerpen, 1980, 233, nr. 27.; FLAMME en LEPAFFE, *Le contrat d'entreprise*, 1966, nr. 91bis.

(26) SIMONT en DE GRAVRE, *Chronique de jurisprudence: les contrats*, R.C.J.B. 1977, 331, nr. 199; FLAMME, M.A., *Le droit de la construction et de l'urbanisme*, Ed. du Jeune Barreau, 1976, 41, nr. 22bis; ANDRE, R., *Les Responsabilités*, Brussel, 1981, nr. 454; FLAMME en LEPAFFE, *Le contrat d'entreprise*, 1966, nr. 9. 91bis - *Devis et Marchés* in: R.P.D.B., nr. 108. FLAMME, M.A., FLAMME, Ph., *Chronique de jurisprudence et de doctrine*, 1966-1975, J.T., 1976, 20, nr. 30.

(27) SIMONT en DE GRAVE, *Chronique, l.c.*, 338, nr. 206; FLAMME en LEPAFFE, *Le contrat d'entreprise*, 1966, nr. 702.

(28) Luik, 20 januari 1964, *J.T.*, 1964, 247.

(29) Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven, nr. 57.533, 12 oktober 1970, *Bouwrecht*, 1970, 799.

(30) Rb. Luik, 28 maart 1980, *onuitgegeven*.

(31) Rb. Brussel, 15 februari 1978, *Het Bouwbedrijf*, 1978, nr. 19.

De glazenier-specialist, die vensters met dubbelglas snijdt, enkel voortgaande op de maten hem door de cliënt opgegeven, moet zelf het risico dragen dat deze maten niet juist zijn (32). In haar advies aan haar syndicale kamer te Namen had de N.C.B. nochtans de aansprakelijkheid van de bouwheer vooropgesteld, daar deze geen architect genomen had en dus zelf moest opdraaien voor het gebrek in coördinatie (zie hiervoor infra § 11).

De Franse Conseil d'Etat stelde de aannemer-specialist in het optrekken en inrichten van sportstadia medeaansprakelijk met de architect en de bouwheer, omdat hij geen schriftelijke opmerkingen gemaakt had over de ligging van het stuk grond dat voor een sportcomplex was uitgekozen, maar daarvoor eigenlijk niet geschikt was - de grond was zo drassig dat bij regenval het terrein langdurig onbespeelbaar werd (de plannen voor een drainagesysteem had men geschrappt). (33)

Zo had het Franse Hof van Cassatie veel eerder al een aannemer-specialist in bakkersovens aansprakelijk gesteld wegens het bouwen van een oven op de plaats die de architect en de bouwheer hadden aangewezen, doch te dicht lag bij het naburig erf. (34)

9. Zo komen wij bij de (mede) aansprakelijkheid van de aannemer-specialist voor een conceptiefout van de architect/bouwheer als bijzondere toepassing van de waarschuwingsplicht. Traditioneel wordt voorgehouden dat de aansprakelijkheid in bouwzaken, en de verdeling van deze aansprakelijkheid tussen architect en aannemer, kan worden beslecht door het onderscheid te maken tussen fouten in de conceptie (exclusief domein van de architect) en fouten op het vlak van de uitvoering (aansprakelijkheid van de aannemer). Dit schema blijft behouden, maar men aanvaardt dat de aannemer in enkele gevallen ook voor conceptiefouten aansprakelijk kan worden gesteld : (35)

- een uitdrukkelijke clausule in de aannemingsovereenkomst voorziet zulks ;
- de conceptiefout is zo flagrant dat elke ijverige aannemer deze moest opmerken (wordt veel vlugger aanvaard wanneer er geen architect is)
- de aannemer wijzigt op eigen houtje de plannen ;
- de aannemer is de auteur van de conceptie of werd er nauw bij betrokken ;

(32) Rb. Namen, 16 oktober 1972, *onuitgegeven*.

(33) Cons. d'Etat (fr.), 9 april 1967, *Actualité Juridique de Droit Administratif*, 1960, 683.

(34) Cass. fr., 5 maart 1964, *Gazette du Palais*, I, 199, zie FLAMME, en LEPAFFE, *o.c.*, nr. 724.

(35) zie hiervoor : FLAMME, en LEPAFFE, *o.c.*, nr. 705 ; SIMONT en DE GRAVE, *Chronique, l.c.* ; FLAMME, M.A., *Le droit de la construction et de l'urbanisme*, Ed. du Jeune Barreau, 1976, 41.

- de aannemer is een specialist. (zie § 12 over de conceptiefout van de aannemer-specialist)

Het principe van de aansprakelijkheid van de aannemer-specialist voor de conceptiefouten van de architect of bouwheer werd duidelijk gesteld in het arrest van het Hof te Brussel dd. 21 januari 1969, bevestigd in Cassatie. De "Innovation,, had een architect gevraagd de bouw van een opslagplaats op zich te nemen. De dakbedeking liet deze architect over aan een gespecialiseerde firma, doch ten gevolge van een conceptiefout van de architect lekte het dak. De aannemer-specialist werd met de architect in solidum veroordeeld daar hij laatstgenoemde had moeten verwittigen. Citeren we nog even de bekende overweging :

"Attendu que le "specialiste,, assume, dans la collaboration qui doit s'établir entre l'architecte et l'entrepreneur, une responsabilité plus rigoureuse ; que si, dans la hiérarchie des compétences, l'architecte a le pas sur l'entrepreneur, cette règle fléchit à propos du spécialiste, parce que celui-ci acquiert, dans le sphère de sa spécialisation, une science et une pratique qui ne sont point familières à l'architecte ; qu'il est qualifié pour prévenir les erreurs et les risques inhérents à la conception de l'architecte ; qu'il doit vérifier celle-ci et, le cas échéant, proposer d'y substituer une autre, plus idoine à la réalisation de l'ouvrage ; qu'il encourt une responsabilité personnelle si, s'en tenant à une rôle passif, il prête la main à une exécution dont il doit s'apercevoir qu'elle est de conception vicieuse,,. (36)

Dit betekent niet dat de aannemer-specialist een loutere uitvoerder blijft die echter automatisch mede-aansprakelijk zou zijn voor conceptiefouten van de architect, zoals het middel in Cassatie dit arrest wilde doen lezen. Terecht wijst FLAMME erop dat het Hof van Cassatie die interpretatie afwijst en beklemtoont dat de specialist in casu wegens zijn bekwaamheid niet voor de conceptie onverschillig mocht zijn en dus geen loutere uitvoerder meer was (37). Dit sluit niet uit dat de aannemer-specialist bijvoorbeeld wegens de houding van de bouwheer (cfr. Cass. 20 mei 1965 in een analoog geval, zie supra § 4 en infra § 11) toch een loutere uitvoerder kan zijn en dan ook verschoond blijft van aansprakelijkheid voor conceptiefouten.

Het Franse Hof van Cassatie aanvaardde de medeaansprakelijkheid van een specialist in het waterdicht maken van gebouwen voor een conceptiefout (38).

(36) Brussel, 21 januari 1969, bevestigd door Cass., 9 april 1970, *T. Aann.*, 1969, 219, noot Flamme.

(37) FLAMME, M.A., *Le droit de la construction et de l'urbanisme*, Ed. du Jeune Barreau, 1976, 39.

(38) Cass. fr., 8 juli 1975, *Semaine Juridique*, 1975, IV, 289.

Zo ook de rechtbank te Hasselt die de asfaltlegger voor 1/3 medeaansprakelijk stelde voor het lekken van een dak ten gevolge van een conceptiefout van de architect (39). Het Franse Hof van Cassatie stelde een aannemer-specialist inzake verwarmingsinstallaties aansprakelijk met de architect, die voor lokalen boven de kelders gelegen weliswaar een hogere verwarmingscapaciteit had voorgeschreven, doch nagelaten had rekening te houden met de dunne vloer zodat alle warmte verloren ging (40). Hetzelfde Hof aanvaardde de medeaansprakelijkheid van een specialist in thermische isolatie daar hij nagelaten had de bouwheer of de architect te verwittigen dat de muren te dun waren (41).

Waar de aannemer-specialist de architect ertoe bracht minderwaardig materiaal voor de vloerbedekking van H.L.M.'s te aanvaarden, stelde de Franse Conseil d'Etat hem tot 85% (tegenover 15% voor de architect) aansprakelijk (42).

In een geval waar bleek dat een huisvuilverbrandingsoven wegens een berekeningsfout een te kleine capaciteit had, bepaalde ons Hof van Cassatie uiteindelijk: "la conception de pareille usine relève d'une technique très particulière dans laquelle le spécialiste est censé d'avoir une parfaite maîtrise," (43). Het is wel van belang dat één van de aannemers al voor de toewijzing van de aanbesteding had meegewerkt aan studies van de bouwheer (een intercommunale). Het is dan ook vaak moeilijk de lijn te trekken tussen een conceptiefout van de architect en van de aannemer, temeer daar deze juist wegens zijn specifieke kennis aangezocht werd. Hoe meer aan de specialist overgelaten wordt, hoe meer hij ook zelf de conceptie verzorgt, hoe meer hij daarvoor moet instaan, vooral waar de rechtspraak de specialist vaak een resultaatsverbintenis oplegt (cfr. § 12, 13). Zo is de lijn moeilijk te trekken waar de bouwheer een procédé voorstelt, en de specialist dat zomaar overneemt.

Aldus stelde het Hof te Gent de aannemer-specialist in het waterdicht maken van lokalen volledig aansprakelijk wegens de onvoldoende, maar zo voorziene, cementbekleding (44).

Merken we nog op dat die verzwaarde aansprakelijkheid van de specialist voor conceptiefouten van de architect of bouwheer, hem anderzijds vrijstelt de algemene conceptie te beoordelen buiten de gebieden

(39) Rb. Hasselt, 31 oktober 1978, *onuitgegeven*.

(40) Cass. fr., 13 juni 1973, *Gazette du Palais*, 15-16 augustus 1973, 6.

(41) Cass. fr., 28 mei 1979, *Semaine Juridique* 1979, IV, 256.

(42) Cons. d'Etat (fr.), 27 januari 1971, *Marchés Publics*, 10-11 1971, 57.

(43) Cass. 19 november 1970, *T. Aann.*, 1971, 141.

(44) Gent, 18 januari 1980, *onuitgegeven* (samenvatting zie: *Het Bouwbedrijf*, 20 juni 1980, 15).

waarin hij zich gespecialiseerd heeft. Men kan van een specialist-instal-lateur van verwarmingen geen controle op de conceptie van de funderingen verwachten (44 bis).

Tenslotte dient er nog op gewezen dat de aanwezigheid van een special-ist uiteraard op zichzelf nog *de aansprakelijkheid van de architect* niet uitsluit (45).

Zo wijst het Hof te Brussel de verdediging van de architect af waar hij inroept zijn verplichtingen nagekomen te zijn door een specialist een verwarmingsinstallatie van goede kwaliteit te hebben laten installeren :

“qu’il était certes opportun de faire appel à un exécutant ayant l’ex-périence requise pour mener à bien le travail mais que l’architect n’en était pas pour autant déchargé de l’obligation de vérifier la manière dont il se proposait de l’effectuer,,. (46)

Evenmin kan de architect zich beroepen op de waarborg gegeven door de aannemer om aan zijn verplichtingen te ontsnappen (cfr. infra § 12).

10. *Het 'klimaat van leek tot specialist' - reserves van de aannemer*
De verzwaarde aansprakelijkheid van de aannemer-specialist vindt voornamelijk zijn grond in het vertrouwen dat de bouwheer (en de architect) in hem kan stellen. (zie § 4).

Zoals uit vele van de aangehaalde uitspraken blijkt, kan de specialist deze aansprakelijkheid dan ook ontlopen wanneer hij tegenover de bouwheer of de architect reserves formuleert, zodat deze niet meer onwetend is. Nochtans ontslaan niet alle reserves de specialist van zijn aansprakelijkheid.

Vooreerst, wanneer de stevigheid van het gebouw in het gedrang komt : reserves zijn in zo'n situatie uiteraard geen verweermiddel : art. 1792 (dat van de openbare orde is) verzet zich hiertegen. (47)

Evenmin gelden deze reserves ten opzichte van derden. De aannemer moet alle maatregelen nemen, desnoods tegen de wil van de bouwheer in, om schade aan derden te vermijden (48).

De reserves moeten tevens precies zijn, en de bouwheer architect dui-delijk wijzen op de gevaren. Zo wijst het hoger (§9) besproken arrest van het Hof te Brussel (21 januari 1969) erop, weliswaar in hoofde van

(45) Zie HANNEQUART, Y., o.c., nr. 537; FLAMME en LEPAFFE, o.c., 700ter.

(46) Brussel, 8 mei 1980, *T. Aann.*, 1981, 141.

(47) SIMONT en DE GRAVE, o.c., nr. 206; FLAMME, M.A. en FLAMME, Ph., o.c., nr. 31; FLAMME, M.A., noot onder Brussel, 21 januari 1969, *T. Aann.*, 1969, 224.

(48) Cfr. noot 47; Cass., 10 januari 1969, *J.T.*, 1969, 240; Rb. Aarlen, 16 maart 1978, *Jur. Liège*, 1978, 301.

de architect, dat deze laatste de bouwheer duidelijk en formeel had moeten waarschuwen en voorbehoud maken (49).

Tenslotte dienen we te wijzen op een reeds aangehaald (§8) arrest van het Hof te Luik dat stelt :

“qu'on ne saurait, en principe, admettre qu'un entrepreneur spécialiste, accomplisse sciemment des malfaçons dommageables, en prétextant les ordres de son client, même s'il a pris soin de formuler des réserves au sujet de la qualité de son travail ; que les clauses de limitation de responsabilité contractuelle ne peuvent être admises lorsqu'elles ont pour effet de détruire l'objet du contrat ou de lui enlever toute utilité,,

Het past nochtans dat men deze principes op voorzichtige wijze hanteert (51); men legt de gespecialiseerde aannemer al een zwaardere aansprakelijkheid op, vergeleken met de niet-specialist, en beperkt daarenboven de mogelijkheden tot bevrijding van aansprakelijkheid : een dubbele verzwaring dus (vgl. infra § 14, de resultaatsverbintenis en overmacht).

In casu was het echter aanvaardbaar aan de reserves geen gevolg toe te kennen daar ze na de aanvang van de werken werden gemaakt.

11. *Het 'klimaat van leek tot specialist' - houding van de bouwheer.*

In principe wordt een aannemer-specialist anders, strenger, behandeld dan een gewone aannemer. In sommige gevallen kan de houding van de bouwheer echter een reden zijn om anders te oordelen.

Zo verwijzen we nogmaals naar het cassatiearrest van 20 mei 1965 (cfr. § 3,9) dat de aannemer-specialist geen bijzonder verplichting oplegt waar de bouwheer zichzelf als hoofdaannemer opwerpt (zonder de nodige bekwaamheid overigens) en de specialist enkel als een eenvoudige uitvoerder aanstelt (52). Uiteraard is dit ook zo wanneer de bouwheer, die de rol van “ingénieur-conseil,, speelt, wel een voldoende technische kennis heeft (53).

Tevens kan de bouwheer de fout begaan geen architect te nemen waar dit wettelijk vereist is. De verplichting een architect nemen rust immers op de bouwheer (54). Zoals vermeld in §8, was volgens de N.C.B. de

(49) Brussel, 21 januari 1969, *T. Aann.*, 1969, 219, noot FLAMME, M.A. en FLAMME Ph., o.c. nr. 31 die echter zinnen citeert die niet in het arrest voorkomen.

(50) Liège, 20 januari 1964, *J.T.*, 1964, 247.

(51) FLAMME, M.A., noot onder Brussel, 21 januari 1969, *T. Aann.*, 1969, 224.

(52) HANNEQUART, Y., o.c., nr. 490 bis.

(53) Luik, 24 oktober 1973, *Het Bouwbedrijf*, 1975, nr. 30, samenvatting.

(54) DELAHAYE, Th., noot onder Kh. Hasselt 22 januari 1969 (bevestigd door Luik, 21 mei 1970), *T. Aann.* 1971, 160.

bouwheer die geen architect genomen had (waar het trouwens niet wettelijk verplicht was) dan ook aansprakelijk voor de slechte coördinatie en zo voor de verkeerde maten die hij aan de glazenier had opgegeven. De rechtbank heeft die stelling echter niet gevolgd (55). Nochtans stelde het Hof te Brussel dat naast de fout van de bouwheer die vergeten had een architect te nemen ook de aannemer schuld had "omdat hij aannam bedoelde werken zonder de tussenkomst van een architect uit te voeren," (56).

In ieder geval wordt de medeaansprakelijkheid van de aannemer (ook de niet-specialist) vlugger aanvaard wanneer er geen architect is (57).

3. Resultaatsverbintenis - conceptiefout van de aannemer-specialist

12. Verschillende uitspraken beschouwen een verplichting van de aannemer-specialist als een resultaatsverbintenis (57bis).

Uiteraard speelt ook hier de door de aannemer gegeven waarborg vaak mee (bijvoorbeeld 10 jaar garantie voor waterdichtheid van een kelder of dak) doch deze is niet steeds doorslaggevend. Wijzen we i.v.m. de waarborg nogmaals op het arrest van het Hof te Brussel dd. 21 januari 1969 dat stelt dat de architect zich niet achter de waarborg van de aannemer kan verschuilen: "Attendu que, quelle qu'a été sa portée, la garantie donnée par R., n'a été ni stipulée ni acceptée par le maitre d'ouvrage concernant la responsabilité personnelle de l'architecte du chef d'une vice de conception," (58).

In volgende gevallen werd een resultaatsverbintenis aanvaard: ondermeer

- een glazenier-specialist, (waarbij hij niet blindeling mag vertrouwen op de maten hem door zijn opdrachtgevers opgegeven cfr. §8) (59);
- een gespecialiseerde firma die een loopbrug had geplaatst waarvan ze de draagkracht slechts op een statische belasting in plaats van een dynamische belasting berekend had (60);
- een specialist in chaletbouw, die het hout enkel aan de buitenkant behandeld had zoals de architect had voorzien, in plaats van alles tegen verrotting te beschermen (61);

(55) Rb. Namen, 16 oktober 1972, *onuitgegeven*.

(56) Brussel, 9 juli 1956, *R.W.* 1956-1957, 1068.

(57) FLAMME en LEPAFFE, *o.c.*, nr. 705 en 734.

(57bis) ANDRE, R., *o.c.*, nr. 455; SIMONT en DE GAVRE, *o.c.*, nr. 200; FLAMME, M.A., en FLAMME, Ph., *o.c.*, nr. 35.

(58) Brussel, 21 januari 1969, *T. Aann.*, 1969, 219.

(59) Rb. Namen, 16 oktober 1972, *onuitgegeven*.

(60) Rb. Brussel, 3 april 1958, *T. Aann.* 1962, 7.

(61) Rb. Nijvel (siégeant consulairement), 2 maart 1966, *Het Bouwbedrijf*, 1967, nr. 15, 17 - 1979, nr. 28,7.

- een specialist die een ruimte (bijvoorbeeld een kelder) moet waterdicht maken (62).

13. Hierbij aansluitend is de aannemer specialist ook aansprakelijk voor eigen conceptiefouten (63)

Zo bepaalde het Hof te Brussel in verband met een aannemer-specialist, die belast werd met de bouw van een houten kapel uit prefabelelementen ;

“Overwegende dat de eerste rechter op een gevatte wijze gezegd heeft dat de aannemer bij dat soort bouwwerken verplicht is een foutloze constructie op te trekken, althans wat het tot zijn specialiteit behorende gedeelte betreft, met name de bewerking van het gebruikte hout - een werk dat een bijzondere bekwaamheid vergt en waarvoor de opdrachtgever hem vertrouwen schenkt zowel ten aanzien van het ontwerp als van de uitvoering,, (64).

Een specialist in dakwerken werd aansprakelijk gesteld voor zijn eigen conceptiefout bij het herstellen van een dak waarbij schade berokkend werd aan andere werken. Zoals reeds vermeld (§5) nam de rechtbank hier ook de uitermate hoge prijs in aanmerking zodat de uiterste vakkundigheid mocht vereist worden (65).

Hiertoe hoort ook de plicht van de aannemer voldoende inlichtingen te nemen om het werk tot een goed einde te brengen.

Een door een gespecialiseerde aannemer opgetrokken fabrieksschoorsteen helde over, voornamelijk doordat de materialen, die de bouwheer zelf geleverd had, niet bestand waren tegen de verbrandingsgasen. De aannemer-specialist riep in dat zij erop mocht vertrouwen dat de opdrachtgever adequate materialen verstrekt had. Het Hof te Luik wees dit echter af :

“dat wanneer zoals in onderhavig geval, de materialen door de bouwheer geleverd werden, de aannemer-specialist hem de te gebruiken materialen moest voorschrijven en haar eisen stellen betreffende de eigenschappen en hoedanigheden ervan ; dat ze alle inlichtingen behoorde in te winnen nopens de bestemming van de schouw en de wijze van gebruik ervan, indien deze factoren enige invloed konden hebben op de stevigheid van de bouw,, (68).

(62) Brussel, 18 maart 1952, *Res et Jura immobilia*, 1953, 575 ; Kh. Kortrijk, 24 november 1981, *onuitgegeven* ; Gent, 18 januari 1980, samenvatting zie *Het Bouwbedrijf*, 20 juni 1980, 15 ; Fr. Cass., 8 juli 1975, *Semaine Juridique*, 1975, IV, 289.

(63) cfr. FLAMME, M.A. en FLAMME, PH., *o.c.*, nr. 35 ; HANNEQUART, Y., *o.c.*, nr. 519.

(64) Brussel, 21 december 1970, *Het Bouwbedrijf*, 1972, nr. 29,6.

(65) Kh. Brussel, 20 juni 1980, *onuitgegeven*.

(66) Rb. Hasselt, zetelend als Rb. Kh., 22 januari 1969, bevestigd Luik, 21 mei 1970, *T. Aann.*, 1971, met noot DELAHAYE, Th. ; zie HERBOTS, J. en STUBBE-PAUWELS,

In dezelfde zin een beslissing van de Nederlandse Raad van Arbitrage voor de bouwbedrijven: een aannemer-specialist in brandputbronnen had een bron geïnstalleerd die wegens de lage grondwaterstand niet de vereiste capaciteit leverde. De aannemer riep in dat hij geen onderzoek behoorde te doen naar de grondwaterstand, doch hij had zich bij overeenkomst verbonden om te voldoen aan de eisen van de brandweer, zodat de arbiter stelde:

“dat verweerster op grond hiervan van eiseres als bij uitstek deskundige, had mogen verwachten dat deze zich over de mogelijkheid van de te bereiken en toegezegde capaciteit had geïnformeerd hetzij bij een terzake kundige instantie, hetzij door eigen boringen,, (67).

14. Wordt een resultaatsverbintenis vastgesteld in hoofde van de aannemer, dat is het aan hem te bewijzen dat het niet-nakomen van deze verbintenis te wijten is aan *overmacht of externe oorzaak*.

Maar overmacht of de aanwezigheid van een externe oorzaak zullen niet gemakkelijk worden aanvaard als de aannemer een specialist is! Dit leidt dan als het ware tot een dubbele verzwaring van de aansprakelijkheid van de specialist: enerzijds wordt zijn opdracht veel vlugger als ‘resultaatsverbintenis’ gekwalificeerd, anderzijds wordt zijn gespecialiseerd zijn ingeroepen om overmacht en externe oorzaak af te wijzen.

Zo stelt de Rechtbank van Koophandel te Kortrijk, na de verbintenis van een aannemer, een kelder waterdicht te maken, als resultaatsverbintenis te bestempelen:

“verweerder, die als specialist van werken van ‘kelderdichting’ geraadpleegd werd moet weten dat de weerstand van de gebruikte producten afhankelijk is van het voorhanden zijnde watertype. Nu hij in de gelegenheid was voorafgaandelijk aan de werken dit water te laten ontleden, maar zulks niet deed noch enige inlichting daaromtrent vroeg, kan hij deze nalatigheid niet als een geval van overmacht invoeren,, (68).

Deze dubbele beweging was al enigszins op te merken bij de medeaansprakelijkheid voor conceptiefouten (cfr. § 10), en het is ten eerste de vraag of zo’n regime op de schouders van de specialist mag worden gelegd. Immers, hierdoor wordt het verschil tussen een gewone en een gespecialiseerde aannemer wel zeer groot en dat eigenlijk zonder dat de wet enig onderscheid maakt.

A.-M., *Overzicht van Rechtspraak (1969-1974). Bijzondere Overeenkomsten, T.P.R.*, 1975, 1107, nr. 295.

(67) Raad van Arbitrage voor de Bouwbedrijven, 5 juli 1973, nr. 6598, *Bouwrecht* 1973, 713.

(68) Kh. Kortrijk, november 1981, *onuitgegeven*.

Niet alleen kan de aannemer-specialist zich niet altijd beroepen op het voorbehoud dat hij maakte, maar vooral wordt op zijn schouders een nog extra-verzwarende bewijslast van overmacht gelegd.

Hier wordt de culpa levissima binnengeloodsd waar enkel de culpa levis mag heersen.

4. Verplichting zich op de hoogte te houden van de technische evolutie.

15. De aannemer-specialist heeft tenslotte nog de verplichting zich op de hoogte te houden van de evolutie van de techniek op zijn gebied. Het Hof te Brussel stelde i.v.m. een gespecialiseerde loodgietersfirma (cfr. supra, §6): "ils sont, plus que bien d'autres, tenus de se tenir au courant des progrès de la technique en cette matière., (69). Indien een nieuw procédé bestaat dat beter geschikt is voor het beoogde resultaat, moet hij dit voorstellen.

Is de architect hiervoor aansprakelijk in het kader van zijn opdracht de conceptie te verzorgen, dan is de specialist medeaansprakelijk (zie Brussel, 21 januari 1969, cfr. §9).

Neemt deze laatste daarbij ook nog (een deel van) de conceptie op zich (cfr. § 13), dan is zijn verantwoordelijkheid voor deze techniek totaal. Zo bepaalde het Franse Hof van Cassatie in 1965 dat de aannemer-specialist volledig de toen nieuwe specialiteit van 'mur-rideau' vja metalen prefabstukken moest beheersen en de architect niet voor conceptiefouten aansprakelijk was (70).

5. Vergoeding voor plannen en bestekken.

16. Gewoonlijk wordt een aannemingscontract voorafgegaan door onderhandelingen, waarbij de cliënt de aannemer vraagt een bestek op te maken of een prijs aan te geven. Zo'n bestek bindt de cliënt niet.

De bedoeling is juist, de opdrachtgever in de gelegenheid te stellen te beslissen of hij met die aannemer een contract zou sluiten.

Die ontwerpen hebben in zo'n geval de waarde van een aanbod, en behoudens andersluidend beding is de opdrachtgever hiervoor geen enkele vergoeding verschuldigd:

"De opdracht tot het opmaken van een bestek, met het oog op een eventueel uit te voeren werk, geldt als een bijkomstigheid ten opzichte van een hoofdzaak. Wanneer derhalve de hoofdopdracht met

(69) Brussel, 16 mei 1967, bevestigd door Cass. 12 december 1968, *T. Aann.* 1969, 36.

(70) Fr. Cass. 7 april 1965, *Sommaire Dalloz*, 108. Hetzelfde Hof stelde vroeger reeds de gespecialiseerde aannemer totaal aansprakelijk voor het toepassen van nieuwe procédés: Fr. Cass., 10 oktober 1961, D. 756- cfr. FLAMME en LEPAFFE, o.c., nr. 702.

het beding 'zonder enige verbintenis' werd aanvaard, strekt dit beding zich eveneens uit tot de voorbereidende opdracht, te weten het opmaken van het bestek. Wanneer partijen in zulk geval voor het opmaken van het bestek contractueel geen regeling der onkosten hebben voorzien en behoudens andersluidende gebruiken in de betrokken bedrijfstak, vallen dientengevolge de onkosten van dergelijk bestek ten laste van de bestekopmakende partij en dienen ze beschouwd als inherent aan het risicodragend karakter van zulke aanneming van werk" (71).

Men kan zich echter voorstellen dat in bepaalde omstandigheden, de aannemer toch op een vergoeding aanspraak zou kunnen maken voor de kosten van onderzoek en opmaken van plannen, nl. wanneer een aannemer werd aangezocht door een opdrachtgever en deze geen loutere prijsopgave vraagt maar eigenlijk plannen opmaakt die te vergelijken zijn met die van de ingenieur of de architect en niet meer als loutere 'algemene onkosten' kunnen worden beschouwd. In die zin beschikte de Tribunal Grande Instance Lille op 31 mei 1968, en aanvaardde dat de opdrachtgever wel beloning verschuldigd is aan de gespecialiseerde aannemer van wie hij (voor het bouwen van een afvalwaterzuiveringsstation van een groep woningen) een technische en financiële studie vroeg waarmee hij in alle geval een ingenieur zou moeten belasten om een bouwvergunning te bekomen en de werken te kunnen aanvatten (72).

Besluit

17. Uit het voorgaande blijkt duidelijk dat de rechtspraak niet aarzelt strengere eisen aan de aannemer-specialist te stellen.

Naast een algemeen zwaardere toetsing heeft hij een grotere informatieplicht die ook op de conceptie betrekking heeft. Zijn opdracht wordt vlugger als een resultaatsverbintenis bestempeld, waarbij hij uiteraard instaat voor eigen conceptiefouten. Tenslotte is hij ertoe gehouden zich constant op de hoogte te houden van de technische evolutie.

Dergelijk statuut is zeker te verantwoorden waar beroep wordt gedaan op iemand, juist omwille van zijn gespecialiseerd zijn. Zo iemand kan anderzijds ook vlugger aanspraak maken op vergoeding voor plannen en bestekken.

Nochtans is het ten zeerste de vraag of dit statuut niet te zwaar weegt, vooral waar de strengere toetsing dubbel gebeurt (§ 14).

(71) Vred. Duffel, 6 april 1960, *R.W.*, 1959-1960, 1863 (samenvatting geciteerd).

(72) zie hierover de interessante noot van M.A. FLAMME onder Tribunal Grande Instance Lille, 31 mei 1968, (*A.J.P.I.*, 1969, II, 421 en overgenomen in: *T. Aann.*, 1970, 150) en HERBOTS, J. en STUBE-PAUWELS, A.-M., o.c., *T.P.R.*, 1975, 1098, nr. 285.